

COMPLEXITATEA FACTORILOR CARE DETERMINĂ DEZVOLTAREA COMPORTAMENTULUI DELINCVENT AL MINORILOR

Silvia GÎDEI

Universitatea de Stat din Moldova

Abordarea complexă și exhaustivă a fenomenului infracțional pornește de la explicarea etiologiei comportamentului individului. Analiza conduitei infracționale a indivizilor denotă că infractorii aparțin tuturor straturilor sociale, indiferent de etnie, vârstă, sex, apartenență religioasă sau educație, că etiologia acestui fenomen este identificată în strânsă legătură cu datele biopsihosociale ale individului. Delincvența juvenilă este componentă a criminalității, o parte a acesteia cu identitate proprie, conferită de categoria de indivizi la care se referă. Această identitate proprie este reflectată și de caracterul acestui fenomen. Criminalitatea în rândul minorilor are multe cauze diferite de cele ale criminalității adulților. Delincvența juvenilă este un fenomen de devianță, manifestat prin incapacitatea unor minori și tineri de a se adapta la normele de conduită din societate, incapacitate având unele cauze de ordin biopsihosocial. Considerat, de cele mai multe ori, ca un efect al inadap-tării sociale sau al deficiențelor de comportament, dar și al carențelor educative ale unor instanțe de socializare și control social, fenomenul delincvență juvenilă ridică o serie de probleme teoretice, metodologice și preventive pentru cercetătorii, specialiștii și practicienii în domeniile sociologiei, criminologiei, psihologiei, asistenței sociale etc. Studiul științific al delincvenței juvenile este important nu doar din necesitatea măsurilor terapeutice imediate, ci și ca instrument prin care poate fi controlată manifestarea criminalității la adulți. Felul de organizare a societății, raporturile dintre membrii ei la un moment dat influențează conduita acestora. Cei mai afectați de schimbările sociale sunt copiii, care nu au capacitatea de a în-țelege schimbările și nici capacitatea de a se adapta la ele. Schimbările survenite la vârsta copilăriei pot lăsa traume care să se reflecte în comportament într-o perioadă de timp mai mare sau mai mică.

Cuvinte-cheie: *delincvență, delincvență juvenilă, minor delincvent, control social, personalitate, disfuncționalitate, factori interni, factori externi, mediu familial.*

THE COMPLEXITY OF THE FACTORS THAT DETERMINE THE DEVELOPMENT OF THE DELINQUENT BEHAVIOR OF JUVENILES

The complex and exhaustive approach of the criminal phenomenon starts with the explanation of the etiology of the person's behaviour. The analysis of their criminal behaviour designates that criminals come from different social classes, irrespective of ethnicity, age, gender, religious affiliation or education, and the etiology of this phenomenon is closely related to the biopsychosocial data of the individual. Juvenile delinquency is part of criminality, a part of which has its own identity, conferred by the category of individuals it refers to. This own identity is reflected also by the character of this phenomenon. The causes of the criminality among the under aged people differ from those of the adult offenders. Juvenile delinquency is a phenomenon of deviation expressed by the incapacity of some young people to conform to the rules of conduct in society, incapacity that is caused by some biopsychosocial reasons. It is often considered an effect of the social maladjustment or behaviour deficiency, but also of educational gaps in social area and social control. The phenomenon of juvenile delinquency rises to the scientists, specialists and practitioners in the field of sociology, criminology, psychology, social assistance etc. a number of theoretical, methodological, preventive issues. The study of juvenile criminology is important not only for the immediate therapeutic measures, but also as an instrument with which can be controlled the manifestation of criminality among adults. The way the society is organized, the relations between its members, at a time, influence us. Children are those who suffer the most from these social changes. They have nor the capacity to understand the changes, neither to adapt themselves to them. The changes appeared in childhood can leave injuries that would last for a long period of time.

Keywords: *delinquency, juvenile delinquency, juvenile delinquent, social control, personality, malfunction, internal factors, external factors, family environment.*

Situația în domeniul delincvenței juvenile reflectă starea de „sănătate” a societății contemporane moldovenești. Multiplele probleme sociale, economice și politice au influențat mai mult negativ decât pozitiv generațiile în creștere. Sărăcia și emigrarea părinților la muncă peste hotare a agravat mult situația copiilor, care, rămași nesupravegheați și fără un model familial constructiv, ajung să-și petreacă timpul în stradă, să experimenteze „libertatea” de care dispun până la situații care pun în pericol viața, integritatea lor și a altor persoane. Situația copiilor implicați în acțiuni criminale este una care poate fi catalogată ca „deplorabilă” din mai multe considerente: politici și legi cu lacune și carențe în aplicarea acestora în practică; cadru instituțional în reformare; spectru de servicii care este la început de cale; deficiențe bugetare și de resurse materiale și umane.

Minorii reprezintă subiecți vulnerabili în aspecte psihologice, economice și sociale, sunt expuși pericolului de a săvârși fapte nechibzuite, ca rezultat riscând să fie sancționați la o vârstă fragedă cu privațiune de libertate, care, inevitabil, va conduce la limitarea dezvoltării personalității. Tinerii nu mai vor să urmeze școala, ei uită de valorile și tradițiile moștenite, încercând să-și creeze un sistem de valori aparte, deseori contradictorii și chiar cu caractere imorale. Astfel, tinerii comit diferite infracțiuni ce atrag după sine pedeapsa penală. Analiza statisticii juridice denotă că în republică fiecare a 12 crimă din cele descoperite este săvârșită de tineri cu vârstă de 14-25 ani. Astfel, tinerii infractori au devenit subiecți permanenți ai diferitelor forme de infracțiuni: trafic de droguri, furturi, tâlhării, omoruri etc. Majoritatea crimelor sunt săvârșite din motive joshnice (invidie, dorința supremației) cu o cruzime deosebită, acestea fiind urmările marginalizării tinerilor, degradării lor morale, lipsei de idealuri. La ora actuală infracțiunile comise de minori constituie aproximativ 5-4% din numărul total de infracțiuni înregistrate.

În literatura de specialitate este relevat faptul că fenomenele devianță, delincvență, infracționalitate, criminalitate preocupă tot mai intens specialiștii în domeniu, precum și opinia publică sau factorii de decizie. Un segment distinct al acestor preocupări este caracterizat de implicarea din ce în ce mai mare a minorilor în comiterea faptelor antisociale, precum și de consecințele faptelor lor în plan individual și social. Conceptul cel mai larg și exhaustiv este cel de *devianță*, care presupune orice act de conduită sau manifestare care violează normele scrise sau nescrise ale societății sau ale unui grup social particular, tip de comportament ce se opune celui convențional sau conformist, cuprinzând atât abaterile de la regulile de conviețuire, cât și încălcarea legii penale (infracțiuni, delict). Astfel, conceptul de devianță include în sine conceptele de criminalitate, delincvență, delincvență juvenilă, acestea având, la rândul lor, un spectru mai îngust. Noțiunea *delincvență* exprimă încălcarea normelor juridice cu caracter penal, prin care sunt protejate cele mai importante valori și relații sociale, fiind adesea definită și prin noțiunile „criminalitate” și „infracționalitate”. Însă, spre deosebire de criminalitate și infracționalitate, care implică orice act de încălcare a legilor de către adult, delincvența juvenilă cuprinde conduitele și acțiunile comise de persoane imature, care n-au atins încă vârsta majoratului și nu au, deci, responsabilitate socială. Astfel, la prima vedere, **delincvența juvenilă reprezintă un fenomen juridic, dar, prin determinările sale profunde, prin consecințele induse, este și un fenomen social, deoarece abaterile și încălcările legii lezează cele mai importante valori și relații sociale.** Anume prin încălcarea acestora delincvența dobândește un caracter antisocial. Totodată, menționăm că, dincolo de caracterul său juridic, noțiunea „delincvență juvenilă” implică o serie de semnificații și dimensiuni statistice, juridice, sociologice, psihologice și altele ce fac dificilă definirea ei precisă [3, p.10].

În cazul delincvenței juvenile, analiza cauzalității sale prezintă un moment important. Cunoscând starea și dinamica fenomenului, circumstanțele generale și speciale, care caracterizează săvârșirea infracțiunilor concrete, se pot observa și indica cauzele care le determină și condițiile care le favorizează, ceea ce reprezintă un pas important în stabilirea și orientarea măsurilor de combatere.

Cauza apariției atitudinilor antisociale o constituie influența mediului social și a proceselor psihice la nivelul conștiinței individului. Un rol important au și împrejurările concrete de viață ale individului. În acest context, actul infracțional nu trebuie examinat ca o simplă reacție la factorii externi, deoarece situația concretă de viață nu dă naștere prin ea însăși la un act de voință, ci numai când se corelează cu personalitatea unui individ, când trece prin interesele, obiceiurile, mentalitățile, particularitățile psihice ale individualității sale. Deci, pentru a identifica cauzele și condițiile care favorizează delincvența juvenilă, trebuie să pornim de la analiza structurii interne a individului și a factorilor externi, care pot fi cauze ale acestui fenomen negativ sau condiții care influențează și alimentează manifestările de acest gen. Astfel, factorii care determină delincvența juvenilă pot fi împărțiți în două mari categorii:

- a) *factori interni, individuali;*
- b) *factori externi, sociali.*

În **prima categorie** se includ: *particularitățile de vârstă și structura neuropsihică, particularități ale personalității în formare, particularitățile care s-au format sub influența unor factori externi, mai ales a celor familiali.* În a **doua categorie** se includ *factorii socioculturali, economici, socioafectivi și educaționali din cadrul microgrupurilor și macrogrupurilor umane, în care trebuie să se integreze treptat copilul și tânărul, începând cu familia, școala, societatea.* Corelația dintre cele două categorii de factori și ponderea fiecăruia în determinarea comportamentului delincvent al minorilor n-au putut fi stabilite printr-o abordare unanim acceptată, deoarece orice încercare de a exagera rolul factorilor interni sau al celor externi riscă să nu fie validată de practică. Dacă psihologii pun accentul pe particularitățile psihice în adaptarea minorului la mediu, sociologii acordă un rol determinant factorilor socioculturali, precum și condițiilor vieții sociale în general.

În ultima perioadă s-a conturat un punct de vedere intermediar referitor la etiologia delincvenței juvenile. Este vorba despre așa-numita **perspectivă a cauzalității „multiple”** sau a „factorilor”, care concep delincvența ca fiind rezultatul unui număr mare și variat de factori. Adepții acestei perspective (Farrington, Terrie Moffit) consideră că fiecare factor, luat în parte, are o anumită importanță, delincvenții apărând fie la intersecția a doi factori majori, fie sub influența concentrată a șapte sau opt factori minori.

Referitor la **prima grupă** de factori, cei interni, individuali, menționăm câteva aspecte importante, care atrag atenția atunci când vorbim despre cauzele delincvenței juvenile. Personalitatea copilului începe să se contureze după vârsta de doi ani, când copilul începe să perceapă și să fie atent la ceea ce se întâmplă în jurul său. Familia este prima care trebuie să vegheze la formarea și modelarea personalității copilului. În perioada adolescenței continuă în ritm alert procesul de desăvârșire a personalității individului. Apar așa-numitele „crize” ale adolescenței, atât în context familial, cât și social. În această perioadă crește capacitatea de abstractizare și sinteză, copilul devine puternic, capabil de eforturi mari, iar colectivul în care învață, grupul de prieteni își pun amprenta pe formarea personalității. Gândirea lui păstrează o doză mare de subiectivism, în această privință exemplul părinților și al profesorilor fiind foarte important. Toate frământările adolescenței duc la cristalizarea personalității, la formarea unui ideal de viață și a unui sistem de valori. În cazul în care copilul crește și se dezvoltă în condiții nesănătoase, într-o familie dezbinată, când este influențat negativ de colegi, de prieteni etc., personalitatea sa poate deveni deviantă. Personalitatea infractorului minor este rezultatul unei îmbinări neizbutite a tuturor factorilor, îmbinare care dă naștere unei personalități neadaptate la normele societății. În procesul de dezvoltare a personalității individului o influență deosebită asupra lui are mediul în care trăiește. Mediul extern este principala sursă din care individul se inspiră în procesul de dezvoltare. El reprezintă un agent de vârf în socializare, precum și un element negativ în cazul nerespectării normelor sociale [1, p.134].

În continuare ne vom referi la **prima grupă** de factori care determină și favorizează comportamentul delinvent al minorilor.

- *Tulburările de comportament și personalitate* reprezintă una dintre cauzele de natură bio-psihică ale delincvenței juvenile. Tulburările comportamentale se pot manifesta prin comportamente suicidare, fuga de acasă și de la școală, comportamente agresive și delincvența juvenilă a toxicomanilor. Delincvența juvenilă este determinată de imaturitatea afectivă, dezvoltarea dizarmonică a personalității. Termenul „personalitate” se referă la calitățile comportamentale stabile ale unui individ într-o mare varietate de circumstanțe. Dacă persoana s-a comportat mai întâi normal și la un moment dat începe să se comporte anormal, se spune că are o tulburare mintală; dacă însă comportamentul ei a fost întotdeauna la fel de anormal, se spune că are o tulburare de personalitate. Ceea ce la vârsta adultă denumim tulburare de personalitate, la vârsta copilăriei este denumită tulburare de comportament. Comportamentul anormal se identifică prin faptul că datează de mulți ani, este persistent, nu urmează evoluția unor episoade de boală psihică, este evident dezadaptativ față de o gamă largă de situații personale și sociale [2, p.115].

Factori de natură medicală: dacă tulburările de comportament nu înseamnă neapărat boală psihică și ar putea în anumite condiții să nu ducă la delincvență, tulburările patologice de personalitate se manifestă în copilărie prin acțiuni delinvente. Astfel, personalitatea structurală dizarmonic de tip antisocial se manifestă în copilărie prin purtare necorespunzătoare, minciună persistentă, furturi, vagabondaj, vandalism. Aceste tulburări reprezintă o cauză de natură strict psihică. Tot în această grupă de cauze intră debilitățile mintale, organice, sau întârzierile în dezvoltarea intelectuală. Etiologic, comportamentul delinvent juvenil recunoaște și stări sechelare de limită, după leziunile cerebrale, traumatismele obstetricale sau meningo-encefalopatie din copilărie. Aceasta explică comportamentul aberant prin modificările consecutive mintale, sindromurile epileptice sau tulburările de caracter. Disfuncțiile cerebrale de asemenea ar putea favoriza dezvoltarea delincvenței juvenile. Luând în considerare acest factor, se recomandă să se acorde atenție deosebită minorilor de 14 și 15 ani (vârsta pubertății), întrucât ei reprezintă procentul cel mai ridicat de delincvenți. De asemenea, dat fiind frecvența relativ mare a anomaliilor la preadolescenții și adolescenții delincvenți, apare necesitatea semnalizării acestora din timp (chiar în momentul descoperirii lor), în scopul dispensarizării acestor subiecți, al supravegherii de specialitate și aplicării tratamentului adecvat (medical și psihopedagogic). Cercetările efectuate la nivel mondial au scos în evidență aspecte cu caracter general referitoare la influența deficiențelor intelectuale asupra dezvoltării comportamentului delinvent. În rândul delincvenților, procentajul întârzițiilor mintal crește pe măsură ce se trece de la delikte ușoare la delikte grave și foarte grave; în ceea ce-i privește pe recidiviști, procentajul debilizilor mintal este mult mai ridicat decât la nerecidiviști, iar procentajul in-

fractorilor cu deficiențe intelectuale este cam la fel de ridicat ca și cel al infractorilor cu tulburări emoțional-afective. Nu trebuie însă nici absolutizat rolul acestui factor (în rândul delincvenților se găsesc și minori cu o inteligență normală sau chiar superioară). Este cazul mai ales al unor furturi și excrocherii, care nu pot fi comise de cei cu un accentuat nivel de dezorganizare psihointelectuală. Tot aici putem menționa despre infirmitățile și bolile somatice, fiind vorba despre deficiențe de ordin psihic, infirmități care determină la individ un sentiment de inferioritate și, de aici, ura împotriva celor sănătoși, agresivitatea și uneori comportamentul delincent. Un copil cu handicap fizic poate deveni egoist din cauza infirmității sale. Totul depinde de mediul social în care trăiește; dacă nu este privit cu dispreț și marginalizat de ceilalți, el se poate integra psihic în colectivitate. Printre bolile psihosomatice menționăm anorexia mintală, care se caracterizează prin alimentație precară, urmată de consecințe metabolice, cu simptome: depresie, anxietate, stare de tensiune, ostilitate, atitudine disperată, ură. Obezitatea este o altă boală somatică ce însoțește pe plan psihic complexul de inferioritate, cu toate consecințele negative, pe care le poate avea pentru un copil cu psihic labil și de care nu se ocupă nimeni pentru a-i înlătura acest complex.

- *Tulburări ale afectivității*: este cunoscut rolul afectivității în viața și activitatea individului uman și orice abatere de la normal duce imediat la serioase probleme de adaptare. Delincvenții minori se caracterizează fie printr-un nivel insuficient de maturizare afectivă, fie prin diferite stări de dereglare a afectivității. Insuficiența de maturizare afectivă (caracterizată prin lipsa unei autonomii afective ce conduce la creșterea susceptibilității, prin insuficiența dezvoltare a autocontrolului afectiv și prin slaba dezvoltare a emoțiilor și sentimentelor superioare, îndeosebi a celor morale) conduce la nerealizarea unei capacități de autoevaluare și de evaluare adecvată. Delincvenții prezintă o întârziere a maturității afective de doi ani față de nedelincvenții de aceeași vârstă cronologică. Stările de dereglare a afectivității includ: stările de frustrare afectivă, conflictele afective, instabilitatea (labilitatea) afectivă, ambivalența afectivă, indiferența afectivă, absența emoțiilor și a înclinațiilor altruiste și simpatetice. Din cauza nivelului crescut al egocentrismului și al egoismului și, totodată, a unui nivel scăzut al toleranței la frustrare, formularea și atingerea unor obiective acționale se face prin apelul la mijloace ilegale. Una dintre cele mai frecvente caracteristici psihice ale delincvenților minori este instabilitatea emotiv-acțională care se asociază frecvent cu agresivitatea, apreciind că aceasta rezidă în acele forme de comportament ofensiv consumat pe plan acțional sau verbal, care obișnuit, dar nu în mod necesar, constituie o reacție disproporțională la o opoziție reală sau imaginară.

- *Tulburări de caracter*: La nivelul personalității, trăsăturile de caracter îndeplinesc în special funcția de reglare a caracterului, determinând un mod constant de manifestare. Comportamentul poate fi orientat pozitiv sau negativ, trăsăturile prezentându-se în cupluri polare (pozitiv - negativ). Cercetările efectuate asupra profilului delincventului minor au scos în evidență faptul că acesta se caracterizează printr-un nivel de imaturitate socială care se manifestă prin autocontrol insuficient, impulsivitate și agresivitate, subestimarea greșelilor și a actelor antisociale comise, indiferență și dispreț față de muncă, opoziție și respingere a normelor social-juridice și morale, tendințe egocentrice, exacerbarea unor motive personale egoiste, absența sau insuficiența sentimentelor etico-morale, dorința realizării unei vieți ușoare, fără muncă. Prin analiza personalității se încearcă să se ridice masca de pe conținutul deviant al comportamentului infractorului și să se obțină o bună interpretare explicativă a acestuia. Realitatea infracțională ne arată că cei care încalcă legea, normele acceptabile ale interacțiunii umane sunt, de multe ori, persoane deprimate, sentimentele lor fiind difuze, neclare. Analizând influența personalității asupra dezvoltării comportamentului delincent, identificăm o serie de teorii care au încercat să explice acest fenomen, printre care menționăm: teoria „sistemului nervos conceptual” a lui Gray (1991), modelul lui Zuckerman (1991), „teoria excitației” a lui Eysenck (1967) [2, p.89].

Cea de-a doua grupă de factori include factorii externi sau sociali. Un psihic labil, un psihic bolnav nu este o cauză a delincvenței juvenile, decât dacă anumite cauze de mediu favorizează acest lucru. Un copil cu un psihic sănătos ajunge în mod sigur la delincvență dacă mediul social în care trăiește este negativ. Din șirul de cauze de ordin social care generează delincvența juvenilă se desprind câteva care sunt, în general, sesizate, acceptate și analizate. Acestea ar fi:

- disfuncții ale mediului familial și climatul familial nefavorabil;
- eșecul școlar și inadaptația școlară;
- insuficiențe ale grupului de prieteni și ale modului de petrecere a timpului liber;
- alcoolul și consumul de droguri.

- *Disfuncții ale mediului familial*: în familie copilul își petrece cea mai mare parte din timp. Personalitatea în formare a copilului este strict influențată de modelul oferit de părinți. Familia își pregătește copilul

pentru viață, ea poate fi mediu educativ sau, dimpotrivă, guvernator de deviații comportamentale până la forma gravă a delincvenței juvenile. Familia își exercită influența asupra copilului prin structura sa și nivelul de trai material și cultural, prin stilul de viață ce o caracterizează. Delincvența juvenilă apare de cele mai multe ori atunci când copilul sau adolescentul normal psihic, aflat sub influența atâtor factori, este frustrat de suportul formativ și de ambianța afectiv-maturizantă a unei familii armonioase. Disfuncțiile sistemului familial constituie cauza principală a comportamentului deviant la copii. Pentru o dezvoltare psihică normală, minorul trebuie să aibă un sentiment de siguranță, necesar dezvoltării sale echilibrate. Acest sentiment depinde de un șir de condiții: satisfacerea trebuințelor elementare, coerența și stabilitatea cadrului de dezvoltare, sentimentul de a fi acceptat de ai săi. Copilul trebuie să fie iubit, să dăruiască dragoste, să fie condus și îndrumat, dobândind încetul cu încetul o experiență afectivă și socială complexă. Carențele educaționale manifestate la nivelul familiei pot fi cauze ale delincvenței juvenile (familii dezorganizate, climat familial conflictual, climat familial hiperautoritar, climat familial hiperpermisiv etc.)

Una dintre cele mai importante funcții ale familiei constă în educarea și formarea tinerilor în vederea integrării lor optime în viața și activitatea socială. Aici, în cadrul grupului familial, părinții exercită, direct sau indirect, influențe educațional-formative asupra propriilor lor copii. Cuplul conjugal, prin întregul său sistem de acte comportamentale, constituie un veritabil model social care, fiind de altfel primul în ordinea influențelor din partea modelelor sociale existente, are o influență decisivă asupra copiilor privind formarea concepției lor despre viață, privind modul de comportare și relaționare în raport cu diferite norme și valori sociale.

Pe de altă parte, părinții exercită influențe educaționale modelatorii în cadrul familiei și în mod direct, în baza unei anumite strategii educaționale, folosind mai mult sau mai puțin sistematic și organizat anumite metode și tehnici educaționale. Deoarece cercetările psihosociale au demonstrat că în primii ani de viață se pun bazele unor importante componente de personalitate, este necesar ca educația în familie să se desfășoare în mod unitar, pe baza unui ansamblu de principii psiho-pedagogice și a unei metodologii clar conturate. Astfel, strategiile educaționale pe care le utilizează unii părinți (aici avem în vedere pe cei care sunt bine intenționați, fiind convinși de efectele pozitive ale modalităților lor de relaționare cu propriii copii, precum și ale metodelor educative utilizate) nu întotdeauna duc la crearea celui optim educațional care să favorizeze „rodirea” fructuoasă la nivelul personalității copilului a influențelor educaționale exercitate. Mai mult, unele strategii se pot solda chiar cu o serie de consecințe negative asupra procesului de formare a unor componente de personalitate. Necunoscând suficient urmările reale ale modalităților educative utilizate, unii părinți ajung la un moment dat în fața unor situații oarecum paradoxale: pe de o parte, eforturile depuse, metodele utilizate, așteptările în legătură cu „investițiile” lor educative, cu strategia lor în ceea ce privește relaționarea cu copilul și, pe de altă parte, rezultatele concrete pe care le-au obținut.

În cazul în care părinții conștientizează din timp această discrepanță, ei pot să-și reorienteze fundamental sistemul lor de acțiuni educative în vederea realizării corecțiilor necesare. Dar există și părinți care conștientizează efectele strategiilor educative utilizate și rămân convinși că eventualele necazuri sunt determinate de cauze care le rămân străine și necunoscute. Climatul educațional familial este o formațiune psihosocială foarte complexă, cuprinzând ansamblul de stări psihice, moduri de relaționare interpersonală, atitudini ce caracterizează grupul familial o perioadă mai mare de timp. Acest climat poate fi pozitiv sau negativ, se interpune ca un filtru între influențele educaționale exercitate de părinți și achizițiile comportamentale realizate la nivelul personalității copiilor. Drumul de la influența educațională la achiziția comportamentală nu este un drum direct, nemijlocit, ci parcurge climatul educațional familial. Aceeași influență educativă exercitată într-un climat bun va avea cu totul alte efecte decât atunci când este exercitată într-un climat educațional negativ.

• *Familii dezorganizate*: mult timp s-a crezut ca familia dezorganizată constituie cauza aproape sigură a comportamentului deviant, această convingere fiind susținută și de diverse statistici, care atestă că un număr mare de delincvenți provin anume din această categorie de familii. În ultimul timp, însă, un asemenea punct de vedere a fost depășit, considerându-se că, de fapt, în cazul familiilor dezorganizate nu structura familiei ca atare se face vinovată de apariția conduitelor deviante, ci marile ei „lipsuri”. Familia dezorganizată este familia care își pierde integritatea ca urmare a separării părinților din unele motive, precum: desfacerea căsătoriei prin divorț, decesul unuia dintre părinți etc. W.J. Goode realizează următoarea clasificare a familiilor dezorganizate:

- a) familia incomplet unită sau nelegitimă;
- b) familia dezmembrată prin îndepărtarea unuia dintre soți ca urmare a anulării, separării, divorțului sau părăsirii;
- c) familia tip „cămin gol”, în cadrul căreia partenerii trăiesc împreună, însă interrelaționarea și intercomunicarea sunt realizate minimal, fără să constituie, unul pentru celălalt, un suport emoțional;

d) familia în criză, din cauze ce determină absența temporară sau permanentă a unuia dintre soți: decesul, închisoarea, inundații, război;

e) existența, în cadrul familiei, a unor situații ce determină fundamental eșecurile comportamentului de rol marital: retard sever al copilului, psihoza copilului sau a unuia dintre soți ori condițiile fizice cronic incurabile.

Studiile asupra delincvenței juvenile au arătat că atmosfera din familiile deorganizate, lipsa autorității părintești, a controlului, precum și a afecțiunii acestora, ca urmare a divorțului, i-au determinat în mare măsură pe copii la adoptarea unor acte antisociale. Astfel, divorțul, care duce la dezorganizarea familiei, poate contura serioase tulburări afective, comportamentale și neadaptare socială.

- *Climat familial conflictual*: există unele familii care, deși sunt „organizate”, se caracterizează prin accentuate stări conflictuale care pot fi de intensitate diferită și se pot întinde pe perioade diferite de timp (plecând de la forme relativ mai simple, cum ar fi cearta, neînțelegerile, contrazicerea ascuțită, refuzul unor obligații conjugale sau familiale și ajungând la forme mai complexe, grave, cum ar fi agresivitatea fizică, alungarea de la domiciliu, existența unor relații adulterine). În situațiile în care intensitatea, conținutul, forma de manifestare și frecvența conflictelor intraconjugale și intrafamiliale cresc semnificativ, acestea capătă valențe dezorganizatoare în microgrupul familial, devenind simptome ale „sindromului disfuncțional” familial. Conflictul conjugal patogen se caracterizează prin capacitatea de penetrație distructivă la nivelul personalității consoților, dezorganizând reacțiile, patternurile și habitus-urile adaptative și împiedicând realizarea funcțiilor firești ale cuplului conjugal și parental. Desigur, nu de puține ori copiii care resimt puternic influențele climatului conflictual familial fug de acasă și caută să găsească diferite grupuri de apartenență, care, la rândul lor, pot fi orientate antisocial.

- *Climat familial hiperautoritar*: Atitudinea hiperautoritară manifestată în cadrul familiei poate fi adoptată de unul dintre părinți (cel mai frecvent de către tată) sau de către ambii. Pe de altă parte, trebuie diferențiată situația în care părinții hiperautoritari sunt „bine intenționați”, în sensul ca au o anumită „concepție pedagogică” în care autoritarismul este asociat cu agresivitatea, inclusiv fizică, și cu un înalt potențial conflictual/familial. Severitatea excesivă, cu multe rigidități, cu interdicții, nelipsite uneori de brutalitate, cu comenzi ferme pline de amenințări, cu privațiuni de tot felul își lasă puternic amprenta asupra procesului de formare a personalității copilului. Părinții hiperseveri impun un regim de muncă pentru copiii lor care depășește limitele toleranței psihologice și psihofiziologice a acestora. Copiii sunt puși mereu în fața unui volum mare de sarcini pentru a putea realiza cât mai repede aceste achiziții și să corespundă întru totul aspirațiilor părinților. Menținerea copilului într-un climat hipersever determină treptat modificări serioase în una dintre cele mai importante dimensiuni ale personalității – cea atitudinal-relațională, tradusă în fenomene de apatie și indiferență accentuată față de ceea ce trebuie să întreprindă sau în ce privește relaționarea cu cei din jur, atitudini de protest și revoltă chiar față de noile influențe exercitate asupra sa, toate acestea ca urmare a unei suite de frustrări acumulate în timp.

- *Climat familial hiperpermisiv*: hiperpermisibilitatea creează în mod exagerat condiții de apărare a copilului împotriva pericolelor și prejudiciilor. Părinții depun mari eforturi pentru a-și proteja copilul, a-l menaja într-o manieră exagerată, grija și activitatea părintească constituind o sferă protectoare cu pereți multipli, prin care el nu mai poate singur să iasă în societate, pentru a-și încerca forțele proprii. Aceste forțe trebuie confruntate într-un cadru echilibrat, pentru a-și putea contura dimensiunile lor reale. Una dintre consecințele imediate ale exercitării influențelor educative în manieră superprotectoare este detașarea între imaginea de sine și posibilitățile reale ale copiilor. Se pot contura atitudini de îngâmfare, de supraevaluare a propriilor posibilități, cu tendința de a-și impune în fața celorlalți voința și sistemul de păreri și opinii în mod dominator, fără însă ca acestea să aibă, de cele mai multe ori, acoperire în ceea ce privește ansamblul de capacități și aptitudini, experiența de viață. Copiii crescuți fără nicio constrângere, avându-i pe amândoi părinții întotdeauna la dispoziție pentru a le satisface cea mai mică dorință, nu vor putea mai târziu să suporte nicio frustrare și niciun cadru în care se cere disciplina. Din punct de vedere caracterial, ei devin mai ales capricioși și încăpățânați.

- *Eșecul școlar și incapacitatea școlară* este o cauză a delincvenței juvenile, o condiție care, în prezența unor factori, face posibilă apariția fenomenului delincvență, dar este și un efect al disfuncțiilor psihosociale ale familiilor din care provin minorii. Totodată, eșecul școlar este cauzat și de faptul că unele cadre didactice nu găsesc întotdeauna metodele cele mai bune pentru educarea elevului. Intrarea în mediul școlar, trecerea de la comunitatea afectivă a familiei la comunitatea de disciplinare a școlii are adesea pentru copil semnificația și proporțiile unei adevărate crize. Depinde de familie și de cadrele didactice ca copilul să depășească această

criză. Insuficiența școlarizare a minorilor este o altă cauză a inadaptibilității minorului. Aceasta are ca premisă fie atitudinea indiferentă față de școală, fie situația materială dificilă, opoziția părinților, atragerea copilului în grupuri de prieteni cu preocupări negative. Totodată, necunoașterea de către cadrele didactice a situației familiale a elevilor slabi, indiferența față de aceștia, comiterea unor greșeli grave în aprecierea activității lor favorizează eșecul școlar și inadaptația școlară.

- *Insuficiențe ale grupului de prieteni și ale modului de petrecere a timpului liber:* prietenii, ca și grupurile stradale, au reprezentat în multe cazuri grupuri de socializare „negativă”, chiar de delincvență, pentru unii minori și tineri. Aceste grupuri sunt constituite cel mai adesea din tineri proveniți din familii cu disfuncții, tineri ce prezintă deficit de școlarizare, eșec școlar, neînțelegere profesională, parazitism. Asemenea grupuri se orientează spre comiterea unor activități aflate la marginea devianței sociale, ajungând frecvent la comiterea infracțiunii. Grupul de prieteni în care este integrat minorul delincvent este constituit, de obicei, din indivizi de aceeași vârstă și sex cu al minorului cercetat. De cele mai multe ori în grupul de prieteni apar infractori minori sau majori, care sunt liderii grupului. Referindu-se la grupul de prieteni și la modul în care acesta influențează negativ comportamentul minorului, unii autori consideră că aceste grupuri acționează în virtutea unor mecanisme de apărare, precum: „imunizarea” treptată și progresivă împotriva tuturor sentimentelor tipic umane, consolidarea imaginii negative pe care delincvenții și-au făcut-o despre ei înșiși etc. Minorul trebuie îndrumat în modul de petrecere a timpului liber. Părinții trebuie să-l orienteze nu doar spre activități sportive și distractive, ci și spre lectura unor cărți bune și instructive, spectacole, expoziții etc. Este bine ca minorului să i se impună o oră de întoarcere acasă seara, pentru a nu-i da posibilitatea de a folosi în detrimentul său timpul de odihnă. Școala are un rol foarte important în modul de petrecere a timpului liber, prin acțiunile pe care le organizează, pe care le propune elevilor. De asemenea, s-a constatat o legătură între nivelul de instruire și educație al elevilor și modul de petrecere a timpului liber.

- *Alcoolul și consumul de droguri:* alcoolul constituie un factor criminogen, influențând sau chiar determinând actul infracțional. Intoxicatul cu alcool este un individ superficial cu raționament absurd, lipsit de voință și de simț moral. Legătura dintre alcool și actele de violență este binecunoscută. O persoană consumatoare de alcool devine, de multe ori, agresivă, manifestând acte de violență în familie sau în afara ei. Unele persoane consumă în mod intenționat alcool pentru a avea curajul să săvârșească acte delincvenționale. Acest fapt constituie o circumstanță agravantă. Persoanele dependente de alcool ar face orice pentru procurarea acestuia sau pentru a dobândi bani pe care să-l cumpere, putând ajunge la furturi sau tâlhării. Alte infracțiuni frecvent corelate cu consumul de alcool sunt: cerșetoria, vagabondajul, tulburarea liniștii publice sau omorul. Practic, o persoană intoxicată poate săvârși orice infracțiune. Dintre toate drogurile, alcoolul este cel care are cea mai puternică legătură cu actul infracțional. Cauzele care determină consumul de droguri sunt multiple. Unele persoane trăiesc un sentiment de plictiseală, de singurătate, sunt deprimare, suferă de anumite probleme de comportament, nu pot face față problemelor din familie, școală. În multe situații drogurile apar ca o soluție salvatoare care le rezolvă toate greutățile, până în ziua în care realizează că problemele lor s-au agravat, conștientizând că au fost prinși într-o capcană. Viața dependenților de droguri nu se mai desfășoară în mod normal, ei nu mai merg la școală, au probleme de adaptare, nu se înțeleg cu familia. Ca să găsească bani pentru cumpărarea dozei sunt în stare să facă orice: să mintă, să fure, să se prostitueze, să facă trafic cu droguri sau chiar să omoare. Efectul substanțelor duce frecvent la o de structurare a personalității și la o regresie a facultăților de adaptare, cu atât mai mult cu cât sistemul de valori elaborat în timpul copilăriei iese din joc, iar noțiunile de respect și demnitate sunt eclipsate.

În prezent, fenomenul delincvenței juvenile este departe de a fi atins cote alarmante, dar este cert faptul că el reprezintă o importantă problemă socială, care trebuie să facă obiectul preocupărilor cercetătorilor și factorilor cu atribuții de socializare și control social. Aceștia trebuie să fie conștienți de faptul că adolescența reprezintă o etapă importantă în viața tânărului, caracterizată prin puternice oscilații și crize interne, care-l fac pe minor deosebit de sensibil, dar mai ales vulnerabil la acțiunea unor factori de socializare negativă. În această etapă dificilă, denumită și criză juvenilă sau vârstă dificilă, crește independența tânărului în plan valoric, deși, în pofida atitudinilor frecvente de bravare, dependența materială și cea afectivă față de propria familie rămâne activă încă un timp îndelungat. Această tendință este exprimată de un negativism față de toate reperatele din copilărie (reguli, obiceiuri, principii), dar și de o gamă foarte largă de stridențe și excentricități: revolta contra interdicțiilor educative, respingerea modelelor culturale și a normelor morale propuse de adult, afirmarea unor modele contestate de conduită; în general, o oscilație a personalității între normal și patologic.

Tocmai de aceea adolescentul trebuie supravegheat îndeaproape, astfel încât să se elimine factorii de risc ai procesului educativ și să se asigure socializarea individului, formarea conștiinței morale a adolescentului, devenind astfel cel mai dificil capitol al educației.

La această vârstă frecvente sunt conduitele care încalcă normele fie din ignoranță, fie cu bună-știință. Fuga de acasă și de la școală, abdicarea de la sarcinile impuse de familie și școală, indisciplina, antrenarea în anturaje dubioase, fumatul, consumul de alcool, nonconformismul în ținută și în limbaj sunt tot atâtea tipuri de comportamente care dovedesc gustul adolescentului pentru risc și pentru aventură, înscriindu-se printre caracteristicile specifice acestei perioade de viață. Individul se află încă în stadiul de formare și ca atare este deosebit de receptiv și sensibil la acțiunile factorilor din mediul social, ceea ce conduce la concluzia că o asociere între acești factori negativi și predispoziția adolescentului pentru risc și aventură poate determina apariția unor conduite delincvente. Aceste manifestări nu trebuie interpretate ca elemente dominante ale unei atitudini delincvente în formare, ele având posibilitatea de a fi corectate sau eliminate printr-un efort susținut din partea celor investiți cu responsabilitatea educării și socializării pozitive a adolescenților (familia și școala, în primul rând).

Aceste tipuri de comportamente, de la cele mai puțin grave până la infracțiuni, apar ca „normale” pentru tânăr, deși percepția acestora de către public (de către adulți) este total opusă, considerând toate aceste fapte drept infracțiuni ce trebuie să intre sub incidența legii penale și să fie sancționate. Sunt ignorate astfel semnificațiile pe care le resimte adolescentul față de astfel de conduite, el având în vedere, pe de o parte, încercarea sa de a se afirma (și toate elementele specifice vârstei: gust pentru risc, aventură, dovedirea curajului) și, pe de alta parte, lipsa sprijinului moral, conflictele cu familia sau cu educatorii și, în general, greșelile adultului însumate într-un eșec al educației nu trebuie trecute cu vederea. În ansamblu, aceste elemente sau motivații sunt specifice vârstei minoratului, făcând astfel deosebirea de motivațiile antisociale ale adultului. De fapt, preocuparea principală ar trebui să vizeze mai mult ceea ce va deveni minorul (personalitatea lui viitoare) decât ceea ce a făcut (faptele comise), accentuând diferența față de adult, latura educativă în detrimentul celei punitive.

În concluzie vom menționa că se impune cu necesitate adoptarea unor soluții sociale, economice, culturale și legislative, care să aibă în vedere următoarele:

a) Măsurile de prevenire și diminuare a delincvenței juvenile trebuie să vizeze nu doar latura legislativă, sancționatorie a fenomenului, cât mai ales **să aibă în vedere măsuri concrete de susținere a familiei și copilului, prevenirea abandonului școlar, a violenței intrafamiliale** etc., în general – acțiuni care pot diminua o serie de fenomene ce favorizează comportamentul delincvent, precum: sărăcia, șomajul, marginalizarea, dar și prevenirea prin responsabilizarea individuală și colectivă (desfășurarea unor programe de educație împotriva consumului de alcool și de droguri, de învățare a comunicării și a deprinderilor sociale).

b) **Este necesară proiectarea unor noi modalități de reacție socială care să provină nu din zona punitivă, ci din cea autentic educativă și să vizeze aplicarea unor măsuri alternative la pedeapsa închisorii.** Pedepsele alternative la închisoare reprezintă nu doar aplicarea în practică a principiului intervenției minime, dar și un mijloc eficace de recuperare morală și socială a minorilor care au comis infracțiuni. Acestea au în vedere un răspuns adaptat la nevoile de dezvoltare ale minorului și în legislația europeană sunt deosebit de variate: sancțiuni verbale, mustrare, avertisment, impunerea unor reguli de conduită (a nu frecventa anumite medii, localuri sau spectacole, a nu fi însoțit de anumite persoane, a nu consuma băuturi alcoolice, a nu frecventa anumite grupuri sau asociații, a nu avea în posesie anumite obiecte), supraveghere educativă însoțită de asistență socială sau obligația de a urma cursuri de formare școlară/profesională, măsuri de reparare a daunelor provocate victimelor și de mediere între infractor și acestea, realizarea unor munci în folosul comunității sau realizarea unor prestații economice (în favoarea instituțiilor publice sau private de interes general), frecventarea unui centru de zi, internarea într-un centru terapeutic sau într-un centru educativ cu regim semideschis sau deschis.

Bibliografie:

1. BULGARU, M. (coord.) *Asistența socială și justiția juvenilă: modalități de integrare și cooperare*. Chișinău, 2005. 203 p. ISBN 9975-70-544-8
2. DURNESCU, I.(coord). *Probațiunea: teorii, legislație și practică*. Iași: Polirom, 2011. 416 p. ISBN 978-973-46-2171-2
3. STĂNIȘOR, E. *Delincvența juvenilă*. București, 2003. 206 p. ISBN 973-668-023-1

Prezentat la 19.05.2014